

Проблемні питання призначення судових експертиз в адміністративних справах

Михайло Целуйко

кандидат юридичних наук, доцент, начальник Чернігівського територіального управління,
Державна судова адміністрація, м. Чернігів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9689-4445>,
e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Олена Усенко

кандидат юридичних наук, завідувач Чернігівського відділення, Київський науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Чернігів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0534-5422>, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Здійснено поглиблений науково-практичний аналіз проблемних питань призначення судових експертиз в адміністративному судочинстві України з урахуванням сучасної судової практики Верховного Суду та доктринальних підходів науки адміністративного процесу й судової експертології. Обґрунтовано, що судова експертиза є одним із ключових, але водночас найбільш складних засобів доказування в адміністративних справах, оскільки перебуває на перетині процесуального права та спеціальних знань.

Ключові слова: адміністративне судочинство; судова експертиза; спеціальні знання; призначення експертизи; висновок експерта; Верховний Суд; доказування.

Problematic Issues of Appointing Forensic Examinations in Administrative Cases

Mykhailo Tseluyko, Olena Usenko

The article provides an in-depth scientific and practical analysis of problematic issues related to the appointment of forensic examinations in administrative proceedings in Ukraine, taking into account current case law of the Supreme Court and doctrinal approaches of administrative procedural law and forensic science. It is substantiated that forensic examination is one of the key but at the same time the most complex means of proof in administrative cases, as it lies at the intersection of procedural law and special knowledge.

Keywords: administrative proceedings; forensic examination; special knowledge; appointment of expertise; expert opinion; Supreme Court; evidence.

Судова експертиза посідає особливе місце поміж засобів доказування в адміністративному судочинстві. Її призначення обумовлене необхідністю застосування спеціальних знань для встановлення обставин справи, які не можуть бути з'ясовані судом без залучення фахівців відповідного профілю. Відповідно до ч. 1 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), доказами в адміністративній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд визначає наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи [1]. Одним із таких доказів є висновок експерта.

Водночас практика адміністративних судів свідчить про наявність значної кількості проблем, пов'язаних із призначенням та проведенням судових експертиз. Ці проблеми зумовлені як недосконалістю нормативного регулювання, так і відсутністю єдиного підхо-

ду до застосування відповідних процесуальних норм.

Правове регулювання призначення судових експертиз в адміністративному судочинстві здійснюється насамперед нормами КАС України та Закону України «Про судову експертизу» (далі — *профільний Закон*). Так, ст. 101 КАС України визначає, що суд признає експертизу в разі, коли для з'ясування обставин справи необхідні спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [1].

Профільний Закон установлює загальні засади експертної діяльності, визначає права й обов'язки експерта, гарантії його незалежності та вимоги до висновку експерта. Зокрема, у ст. 1 цього Закону зазначено, що судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів з метою надання

висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Проте аналіз зазначених нормативних актів свідчить, що вони містять переважно загальні положення й не завжди враховують специфіку адміністративних спорів, що створює підґрунтя для виникнення практичних проблем.

Визначення необхідності призначення судової експертизи є базовим процесуальним етапом, від правильності якого залежить ефективність доказування у справі. Ч. І ст. 101 КАС України передбачає, що суд призначає експертизу лише в разі, якщо для з'ясування обставин справи необхідні спеціальні знання, яких суд не має. Отже, закон прямо пов'язує допустимість експертизи з неможливістю встановлення певних фактів без залучення експерта.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у своїх правових позиціях неодноразово наголошував, що експертиза не може призначатися з метою перекладення на експерта функції оцінювання доказів або тлумачення норм права. Зокрема, у постановках Верховного Суду зазначається, що судова експертиза призначається винятково для встановлення фактичних обставин, а не для вирішення правових питань, віднесених до виняткової компетенції суду. Такий підхід має принципове значення саме для адміністративних спорів, де об'єктом оскарження часто є рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

У науковій літературі підкреслюється, що надмірне та формальне призначення експертиз суперечить принципам процесуальної економії та розумності строків розгляду справи. Експертиза має бути винятковим, а не стандартним інструментом доказування. В іншому разі вона трансформується з допоміжного засобу доказування у чинник затягування судового процесу, що особливо негативно впливає на ефективність адміністративного правосуддя.

КАС України передбачає можливість призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз. Проте на практиці суди часто неправильно визначають вид експертизи, що ускладнює або навіть унеможливує отримання належного та допустимого

доказу. Наприклад, призначення повторної експертизи без встановлення недоліків першочинного висновку експерта суперечить вимогам процесуального закону.

Також наукова література окреслює, що неправильний вибір виду експертизи може призвести до визнання висновку експерта неналежним доказом, а відтак — до необхідності повторного розгляду справи [3].

Формулювання питань експерту є одним із найбільш проблемних і водночас ключових етапів призначення судової експертизи. Відповідно до ст. 104 КАС України питання експерту мають стосуватися лише тих обставин справи, для з'ясування яких необхідні спеціальні знання. Водночас на практиці адміністративні суди часто формулюють питання узагальненого або правового характеру, що виходить за межі компетенції експерта.

Верховний Суд послідовно наголошує, що експерт не має права надавати висновки щодо правомірності рішень суб'єктів владних повноважень, відповідності їх дій нормам законодавства або правильності застосування правових норм. У своїх постановках Верховний Суд підкреслює, що такі питання є питаннями права й не можуть бути предметом судової експертизи. Якщо ж експерт фактично відповідає на правове питання, такий висновок не має доказового значення й підлягає критичній оцінці судом.

З позиції судової експертології питання експерту мають бути конкретними, логічно пов'язаними з предметом доказування та сформульованими з урахуванням методичних можливостей відповідного виду експертизи. Науковці зазначають, що неправильно сформульовані питання є однією з основних причин призначення додаткових або повторних експертиз, що негативно впливає на строки розгляду адміністративних справ.

Проблемним залишається й питання вибору експертної установи або конкретного експерта. Хоча законодавство допускає проведення експертизи як у державних, так і в недержавних експертних установах, на практиці суди часто надають перевагу винятково державним установам, що призводить до перевантаження останніх та збільшення строків проведення експертиз.

Науковці звертають увагу на необхідність ширшого залучення атестованих судових експертів, які не працюють у державних установах, з метою забезпечення оперативності та ефективності судового розгляду.

Оцінювання висновку експерта судом є завершальним і водночас надзвичайно відповідальним етапом застосування спеціальних знань в адміністративному судочинстві. Відповідно до ст. 90 КАС України жоден доказ не має для суду наперед установленної сили, а висновок експерта оцінюється судом нарівні з іншими доказами у справі.

Водночас аналіз судової практики свідчить, що в окремих випадках суди фактично надають висновку експерта пріоритетне значення, сприймаючи його як об'єктивну істину. Верховний Суд у своїх правових позиціях застерігає від такого підходу, наголошуючи, що висновок експерта є лише одним із джерел доказів і не звільняє суд від обов'язку самостійно оцінювати всі зібрані у справі докази разом.

У наукових джерелах зазначається, що суд має перевіряти висновок експерта за такими критеріями: дотримання процесуального порядку призначення експертизи; компетентність експерта; наукова обґрунтованість і логічна послідовність висновків; відповідність відповідей поставленим питанням; узгодженість з іншими доказами у справі. Лише за умови комплексної та критичної оцінки висновку експерта можна забезпечити реалізацію принципів законності та обґрунтованості судового рішення.

Суттєву роль у формуванні єдиних підходів до призначення та оцінювання судових експертиз відіграє практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Аналіз судових рішень дає змогу виокремити низку сталих правових позицій, які мають принципове значення для адміністративного судочинства. Отже, практика Верховного Суду свідчить про послі-

довне прагнення обмежити необґрунтоване використання судових експертиз в адміністративних справах та забезпечити їх застосування винятково в межах спеціальних знань. Узагальнення цих правових позицій має важливе значення для формування єдиної судової практики та підвищення якості адміністративного правосуддя.

Для розв'язання зазначених проблем доцільно уточнити норми КАС України щодо підстав і критеріїв призначення експертизи; розробити методичні рекомендації для суддів з питань формулювання експертних завдань; забезпечити підвищення кваліфікації суддів у сфері судової експертизи; розширити практику залучення недержавних судових експертів.

Судова експертиза в адміністративному судочинстві є важливим, але водночас складним інструментом доказування. Проблемні питання її призначення пов'язані з нормативною невизначеністю, неоднорідністю судової практики та недостатнім рівнем процесуальної культури під час застосування спеціальних знань. Їх вирішення потребує комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавства, розвиток судової практики та науково-методичне забезпечення.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Авдєєва Г. К. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 17.11.2022). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 79.